

**UCHWAŁA NR XVII/140/2016
RADY GMINY JAWORZE**

z dnia 28 kwietnia 2016 r.

**w sprawie przyjęcia GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY JAWORZE
NA LATA 2016 - 2019**

Działając na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 446), art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 roku, poz.1446 ze zm.) oraz po przeprowadzonych konsultacjach

Rada Gminy Jaworze uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjąć GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY JAWORZE NA LATA 2016 – 2019 stanowiącą załącznik do niniejszej uchwały.

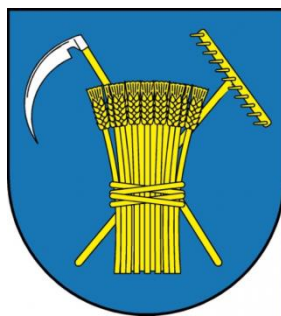
§ 2. Wykonanie uchwały powierzyć Wójtowi Gminy Jaworze.

§ 3. 1. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

2. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty.

Przewodniczący Rady Gminy
Jaworze

Mieczysław Brzezicki

„GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY JAWORZE NA LATA 2016-2019”

JAWORZE GRUDZIEŃ 2015

1. WSTĘP

Celem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami Gminy Jaworze, a jego przedmiotem jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy.

Program opieki nad zabytkami powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe. Wskazane w programie działania powinny być skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Działania związane z ochroną zabytków mogą przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności gminy i oferowanych przez nią produktów turystycznych. Wnioski zawarte w programie winny być uwzględnione przy sporządzaniu i zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.*).

Zgodnie z art. 87 ust. 1, cytowanej powyżej ustawy zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Ustęp 2 art. 87 określa główne cele sporządzania programów:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

3.1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.*).

Podstawowe pojęcia związane z ochroną zabytków użyte w ustawie oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 6) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 7) krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 8) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Poniżej przytoczono podstawowe przepisy, które uwzględnione zostały przy opracowywaniu niniejszego programu opieki nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (*Dz. U. z 2012 r., poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829*),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,

d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6.2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Kolejnym aktem prawnym regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (*tekst jednolity Dz. U z 2015 r., poz. 1515 ze zm.*).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 cytowanej powyżej ustawy „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

3.3. Pozostałe akty prawne

Aktami prawnymi uwzględniającymi ochroną zabytków i opiekę nad zabytkami są również:

- ⇒ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (*tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 199 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (*tekst jednolity Dz.U. z 2013 r., poz. 1409 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (*tekst jednolity Dz.U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150 ze zm.*).

- ⇒ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (*tekst jednolity dz. U z 2015 r., poz. 1651 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (*tekst jednolity Dz.U. z 2014 r., poz. 518 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (*tekst jednolity Dz.U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (*Dz.U. z 2015r., poz. 1339 ze zm.*).
- ⇒ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (*Dz. U z 2015 r., poz. 774 ze zm.*).

4. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z KRAJOWYM, WOJEWÓDZKIM I POWIATOWYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI I INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI REGIONU.

Gminny program opieki nad zabytkami winien nawiązywać i być spójny z programami opieki nad zabytkami sporządzanymi na poziomie kraju, województwa i powiatu oraz opracowaniami strategicznymi i planistycznymi sporządzanymi dla obszaru województwa śląskiego i powiatu bielskiego.

4.1. Krajowy program opieki nad zabytkami na lata 2014-2017

Krajowy program opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Celem głównym Krajowego programu jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

- Celem szczegółowym nr 1 jest wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce poprzez:
 - uporządkowanie i ujednolicenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce polegające na sporządzeniu kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C),

- uporządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C - usunięcie „martwych wpisów”), opracowanie diagnozy stanu zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego wpływające na kompleksowość działań ochronnych i ich integrację z ochroną przyrody.
- Celem szczegółowym nr 2 jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków poprzez podniesienie jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków.
- Celem szczegółowym nr 3 jest tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji poprzez zwiększanie dostępu do dziedzictwa i jego aktywna promocja.

4.2. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2014-2017 przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr IV/48/7/2014 z dnia 10 marca 2014 r.

Cytowany powyżej program określił swoją główną misję „Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie”, której realizacji mają służyć następujące cele strategiczne i operacyjne:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa.
 - ⇒ Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa.
 - ⇒ Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa.
 - ⇒ Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu.
 - ⇒ Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami.
 - ⇒ Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami.

4.3. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” przyjęta została uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego Nr IV/38/2/2013 z dnia 1 lipca 2013 r.

W dokumencie przedstawiono Wizerunek województwa śląskiego w perspektywie 2020+: *„Wizerunek województwa śląskiego w perspektywie 2020+ Województwo śląskie będzie regionem zrównoważonego i trwałego rozwoju stwarzającym mieszkańcom korzystne warunki życia w oparciu o dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy wykorzystującym zróżnicowane potencjały terytorialne i synergię pomiędzy partnerami procesu rozwoju”.*

Osiągnięcie przedstawionego wizerunku wymaga skoncentrowania działań prowadzonych w regionie w czterech obszarach priorytetowych:

- Nowoczesna gospodarka – A
- Szanse rozwojowe mieszkańców – B
- Przestrzeń – C
- Relacje z otoczeniem – D

Problemy związane z dziedzictwem kulturowym, zabytkami i kulturą znalazły odzwierciedlenie w poniższych celach i kierunkach działań:

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie.

- Cel operacyjny: B.2. Rozwój kompetencji, umiejętności i wzrost poziomu aktywności mieszkańców.
 - ⇒ B.2.9. Realizacja długofalowych programów edukacji kulturalnej adresowanej do różnych grup odbiorców i zwiększających zainteresowanie uczestnictwem w kulturze.
 - ⇒ B.2.10. Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty kultury, sportu i rekreacji oferujących możliwości rozwoju mieszkańców oraz atrakcyjnego spędzania wolnego czasu.
- Cel operacyjny: B.3. Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców.
 - ⇒ B.3.10. Zwiększenie udziału mieszkańców w działaniach związanych z zachowaniem i eksponowaniem unikalności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego województwa oraz jego charakterystycznych obszarów.

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem atrakcyjnej i funkcjonalnej przestrzeni.

- Cel operacyjny: C.3. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni.
 - ⇒ C.3.1. Rewitalizacja terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych na tereny, obiekty o funkcjach społeczno- gospodarczych oraz zapewnienie ich dostępności.
 - ⇒ C.3.2. Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic oraz przestrzeni recepcyjnych.
 - ⇒ C.3.4. Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.
 - ⇒ C.3.6. Rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic.
 - ⇒ C.3.8. Wsparcie działań podnoszących jakość planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym działań integracyjnych.

Cel strategiczny: Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

- Cel operacyjny: D.2. Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego
 - ⇒ D.2.1. Promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów.
 - ⇒ D.2.4. Promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej, przyrodniczej.
 - ⇒ D.2.5. Wspieranie rozwoju instytucji i infrastruktury (kulturalnych, naukowych, biznesowych (w tym wystawienniczych, sportowych, społecznych, religijnych) tworzących markę województwa śląskiego.

4.4. Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2015-2018

Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2015-2018 przyjęty został uchwałą Rady Powiatu w Bielsku-Białej nr 5/9/61/15 z dnia 28 maja 2015 r.

W programie sformułowano 3 zasadnicze priorytety i określono w ich ramach główne kierunki działania.

- Priorytet 1: Dziedzictwo kulturowe – ochrona i zarządzanie.
 - ⇒ Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków.
 - ⇒ Systematyczna poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.
 - ⇒ Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych.

- Priorytet 2: Krajobraz kulturowy – kształtowanie, pielęgnacja, ekspozycja.
 - ⇒ Ścisłe powiązanie ochrony zabytków ze Strategią Powiatu Bielskiego.
 - ⇒ Ochrona historycznych układów ruralistycznych w połączeniu z ochroną środowiska.
 - ⇒ Rozwój turystyki z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego.
- Priorytet 3: Dziedzictwa niematerialne – dokumentacja, ochrona, promocja.
 - ⇒ Wzrost poziomu edukacji historycznej nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego.
 - ⇒ Promocja lokalnych walorów zabytkowych, tradycji, obrzędów i zwyczajów.
 - ⇒ Zwiększanie atrakcyjności zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne.

4.5. Strategia rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020

Strategia rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020 przyjęta została uchwałą Rady Powiatu Nr IV/58/415/14, z dnia 30.10.2014 r.

Sformułowane w „Strategii rozwoju Powiatu Bielskiego do 2015” misje zewnętrzna i wewnętrzna nie uległy zmianie i będą nadal kontynuowane.

Misja zewnętrzna: „Powiat bielski – kraina przedsiębiorczych ludzi wśród pięknych gór”.

Misja wewnętrzna: „Misją powiatu bielskiego jest wspieranie rozwoju usług turystycznych w oparciu o dwa podstawowe zasoby endogeniczne: szczególne piękno przyrody beskidzkiej oraz wyjątkową przedsiębiorczość mieszkańców, gotowych kreować usługi unikalnej jakości. Dbłość o potencjał ludzki i zasoby przyrody – dwa skarby Podbeskidzia – będzie wyznaczać główny kierunek rozwoju powiatu bielskiego”.

Odnosząc się do obranych misji określone zostały cele strategiczne i szczegółowe:

- Cel I: Rozwój turystyki i przedsiębiorczości w powiecie.
 - ⇒ I.1. Poprawa infrastruktury drogowej i połączeń komunikacyjnych powiatu.
 - ⇒ I.2. Podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej powiatu.
 - ⇒ I.3. Rozwój przedsiębiorczości.
- Cel II: Poprawa jakości środowiska naturalnego.
 - ⇒ II.1. Poprawa stanu czystości gleby.
 - ⇒ II.2. Poprawa stanu czystości powietrza.
 - ⇒ II.3. Poprawa stanu czystości i zagospodarowania wód.

- Cel III: Rozwój potencjału ludzkiego powiatu.
 - ⇒ III.1. Zwiększenie szans edukacyjnych młodzieży.
 - ⇒ III.2. Wzrost spójności społecznej Cel szczegółowy.
 - ⇒ III.3. Poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców powiatu.
 - ⇒ III.4. Zwiększenie efektywności działania jednostek administracji samorządowej.
 - ⇒ III.5. Zwiększenie dostępności do kultury i sportu mieszkańców powiatu.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zostały uwzględnione w poniższych działaniach realizowanych w ramach celu szczegółowego I.2 (poz.1-3) oraz C.III.5 (poz.4):

- 1) Rozwój i promocja markowych produktów turystycznych powiatu.
- 2) Rozwój infrastruktury turystycznej.
- 3) Rozwój informacji turystycznej powiatu.
- 4) Organizacja i współorganizacja imprez kulturalnych.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Opracowywany gminny program opieki nad zabytkami, prócz uwarunkowań zewnętrznych jakimi są przytaczane powyżej programy i strategie rozwoju, winien uwzględniać dokumenty o charakterze strategicznym, studia i plany opracowywane dla potrzeb Gminy Jaworze.

5.1. Strategia rozwoju Gminy Jaworze

Strategia rozwoju Gminy Jaworze opracowana została w grudniu 2000 r. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem nowej Strategii Rozwoju Gminy Jaworze.

Zgodnie z zawartymi w Strategii zapisami wszelkie działania w gminie winny być podporządkowane nadrzędnej misji - **„Uzdrowska Gmina Jaworze jest rezydencjalną perłą podnóża Beskidów. Nawiązując do swego dziedzictwa kulturowego, zintegrowaną aktywnością mieszkańców i władz samorządowych, poprzez partnerstwo publiczno-prywatne, tworzy warunki poprawy jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń”**.

Strategia przyjęła 4 obszary priorytetowe, w ramach których określiła główne przedsięwzięcia rozwojowe, służące realizacji sformułowanej misji nadrzędnej:

- 1) Usługi publiczne i wyposażenie infrastrukturalne.

- 2) Edukacja i kultura lokalna.
- 3) Ład przestrzenny.
- 4) Atrakcyjność turystyczna.

Zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego ujęte zostały w następujących przedsięwzięciach rozwojowych:

- ⇒ Przywrócenie gminie statusu gminy uzdrowskiej.
- ⇒ Szczegółowa inwentaryzacja istniejących obiektów.
- ⇒ Ustanowienie wzorca architektonicznego spełniającego warunek dopasowania zabudowy do konfiguracji terenu.
- ⇒ Opracowanie i wdrożenie programu „Dziedzictwo Kulturowe” od przedszkola do gimnazjum.
- ⇒ Zaprojektowanie Centrum Kultury.
- ⇒ Organizacja muzeum kultury i historii miejscowości.
- ⇒ Wsparcie projektu zorganizowania gospody regionalnej w czworakach pałacowych.
- ⇒ Organizacja cyklicznego festiwalu pieśni regionalnej.
- ⇒ Organizacja cyklicznego konkursu fotograficznego.
- ⇒ Opracowanie programu promocji charakteru podgórskiego stylu budownictwa.
- ⇒ Ochrona w planie zagospodarowania obszarów przyleśnych i o szczególnych walorach widokowych.
- ⇒ Opracowanie programu estetyzacji gminy.
- ⇒ Opracowanie systemu informacji ułatwiającego przestrzenną orientację w gminie.
- ⇒ Opracowanie koncepcji rekonstrukcji układu urbanistycznego typowego dla uzdrowiska.
- ⇒ Uporządkowanie założeń programowych rozwoju „Centrum”.
- ⇒ Rekonstrukcja zabytków i ich nowe przeznaczenie.
- ⇒ Renowacja cmentarza i grobów historycznych.
- ⇒ Stworzenie warunków dla powstania restauracji tradycyjnej z obsługą w strojach regionalnych.
- ⇒ Opracowanie koncepcji ochrony walorów architektonicznych oraz przyrodniczych (krajobrazowych).
- ⇒ Adaptacja zabudowy pałacowej na cele kulturalne (muzeum regionalne, izba tradycji regionalnych).
- ⇒ Rozbudowa amfiteatru i całego obszaru centrum ze wzbogaceniem tego terenu w usługi kulturalne.
- ⇒ Odbudowa terenów zielonych.

- ⇒ Opracowanie ram wsparcia dla rozwoju bazy noclegowej, gastronomicznej i usługowej (szczególnie zagospodarowanie w tym celu obiektów zabytkowych).
- ⇒ Współfinansowanie organizacji imprez sportowo - rekreacyjnych o zasięgu regionalnym i krajowym.
- ⇒ Rozbudowa szlaków turystycznych powiązanych z pomnikami przyrody i zabytkowymi obiektami regionalnymi.
- ⇒ Zorganizowanie ścieżek dydaktycznych pozwalających poznać ciekawe obiekty przyrody.

5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze przyjęte zostało uchwałą Rady Gminy Jaworze Nr XI/104/07 z dnia 20 listopada 2007 r.

W studium określono obiekty i obszary wskazane do ochrony i wyznaczono 3 strefy ochrony konserwatorskiej:

- strefę ścisłą ochrony konserwatorskiej
- strefę ochrony krajobrazowej
- strefę ochrony archeologicznej

Wyznaczone w studium strefy ochrony konserwatorskiej obejmują tereny najbardziej wartościowe, o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej i wysokich walorach przyrodniczych, przeznaczone do bezwzględного zachowania.

W kierunkach zagospodarowania przestrzennego określono ogólne tendencje polityki gminnej mające na celu ochronę wartości kulturowych i krajobrazowych gminy, a także zagwarantowanie jej tożsamości. Do najistotniejszych zaliczyć należy następujące z nich:

- ⇒ przywrócenie statusu uzdrowiska,
- ⇒ prowadzenie polityki lokalizacyjnej podporządkowanej celom ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego,
- ⇒ podjęcie działań mających na celu rozbudzenie świadomości społecznej o wartościach historyczno- kulturowych Jaworza, a także pobudzenie przedsiębiorczości lokalnej zmierzającej do ochrony i odnowy przestrzeni historycznej i jej elementów zabytkowych oraz do kontynuacji form historycznej architektury lokalnej,
- ⇒ ustanowienie wzorca architektonicznego spełniającego warunek dopasowania zabudowy do konfiguracji terenu i zabudowy historycznej.

5.3. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego

Na obszarze Gminy Jaworze obowiązują aktualnie trzy miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

- PLAN A - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru gminy Jaworze ograniczony ulicami: Wapienicką, Zdrojową, Bielską, Niecałą i granicami z gminą Jasienica oraz miastem Bielsko-Biała przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jaworze Nr XXXI/287/14 z dnia 11 lutego 2014 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 20 lutego 2014 r. pod pozycją 1028.
- PLAN B - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru gminy Jaworze ograniczonego ulicami: Zdrojową, Słoneczną, Wrzosową, Cisową oraz granicą z gminą Jasienica przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jaworze Nr XXIX/257/13 z dnia 10 grudnia 2013 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 19 grudnia 2013 r. pod pozycją 7746.
- PLAN C - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru gminy Jaworze ograniczonego ulicami: Wapienicką, Zdrojową, Słoneczną, Wrzosową, Cisową oraz granicami: z miastem Bielsko – Biała, gminami Jasienica i Brenna z wyłączeniem obszaru Lasów Państwowych oraz terenów położonych powyżej mostu na potoku Jasionka przyjęty Uchwałą Rady Gminy Jaworze Nr XXV/228/13 z dnia 4 lipca 2013 r., opublikowany w Dzienniku Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 15 lipca 2013 r. pod pozycją 4992.

W planach ujęto wskazane do ochrony obiekty i obszary oraz określono szczegółowo zasady ich ochrony. W wykazach obiektów podlegających ochronie uwzględniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

W planach ustanowiono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- układ urbanistyczny centrum Jaworza wpisany do rejestru zabytków,
- strefa „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej,
- strefa „E” strefa ekspozycji zabytkowych zespołów i dominant naturalnych,
- zabytki archeologiczne ze strefami ochrony archeologiczne.

6. RYS HISTORYCZNY I CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY JAWORZE

6.1. Rys historyczny

Początki Jaworza nie są dokładnie znane. Szacuje się, że początki miejscowości sięgają XIII w. Wykopaliska archeologiczne świadczą jednak o tym, że teren Jaworza był siedliskiem ludzi już od pradziejów. Najstarsze ślady z epoki kamienia i epoki brązu spotykamy w Jaworzu Górnym, z okresu kultury łużyckiej pochodzą ślady znalezione w Jaworzu Średnim, gdzie odkryto gródek stożkowaty i dwie osady wyżynne. Niezwykle interesujący zabytkowy kompleks wczesnośredniowieczny o charakterze grodu otoczonego wałami i fosą oraz występującymi w jego otoczeniu kurhanami znajduje się na górze Palenica¹.

Początek kształtowania się krajobrazu kulturowego Jaworza można datować na epokę kamienia. Rozwojowi osadnictwa na tym obszarze sprzyjał szlak komunikacyjny biegnący z południa przez Bramę Morawską wzdłuż Wisły w kierunku Małopolski. Odkryto tu liczne ślady dawnych kultur z epoki kamienia, wczesnej epoki żelaza, średniowiecza i okresu nowożytnego. Dziedzictwo archeologiczne Jaworza jest bogate, choć niewystarczająco rozpoznane. Na obszarze gminy Jaworze zlokalizowano 13 stanowisk archeologicznych.

Na terenie Jaworza Nałęża zlokalizowano ślady osadnictwa z epoki kamienia. Inwentarze odkryte na stanowiskach: Jaworze st. 8a (AZP 108-47/10), Jaworze st. 10 (AZP 108-47/12) i Jaworze st. 13 (AZP 108-47/15) noszą cechy charakterystyczne dla kultur z okresu schyłkowego paleolitu. Pojawienie się na Niżu Polskim grup łowców spowodowane było ociepleniem klimatu w okresie interstadiału Alleröd (11,8-11 tys. BP). Rozwój zbiorowisk leśnych sprzyjał nowej strategii łowieckiej opierającej się na traperskich indywidualnych polowaniach. Docierające z zachodu i południa grupy łowców niosły ze sobą odmienne tradycje kulturowe. Z zachodu docierały grupy zaliczane do kompleksu Federmesser posługujące się charakterystycznymi zbrojnikami z łukowatym tyłcem. Z południa natomiast docierali przedstawiciele tzw. grupy witowskiej wywodzącej się z tradycji epigraweckiej. Zlokalizowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne: Jaworze st. 8, Jaworze st. 10, Jaworze st. 11, Jaworze st. 13 skupiają się na niewielkim obszarze stożka napływowego w obrębie rozlewiska cieków wodnych. Są to obozowiska domowe i/lub łowieckie, biwaki lub miejsca porzucenia lub zgubienia pojedynczych

1 Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1

przedmiotów. Na stanowisku 8 zaobserwowano węgle drzewne, natomiast na stanowisku 13 palenisko w nieckowatym zagłębieniu z dołkami postępowymi po zadaszeniu. Charakterystyczną cechą inwentarzy ze stanowisk jaworzańskich są narzędzia wykonane z lokalnego surowca tzw. rogowca mikuszowickiego.² Stanowisko 8 datowane jest na mezolit (10,2-5 tys. BP).

Wraz z ożywieniem osadniczym regionu cieszyńskiego u schyłku epoki brązu (V okres epoki brązu) i we wczesnej epoce żelaza (okres halsztacki C i D – 750-400 p.n.e) w okresie upowszechniania metalurgii żelaza wykształciła się struktura osadnicza związana z kulturą łużycką. Sieć ta opierała się głównie na osiedlach o charakterze wyżynnym, zlokalizowanych na wybitnie wyniosłych formach terenowych³. Na terenie Jaworza odkryto dwa stanowiska o takim charakterze: Jaworze st. 9 (AZP 108-47/11) Młyńska Kępa (403 m n.p.m.) i Jaworze st. 12 (AZP 108-47/14) *Zamczysko*. Na obu stanowiskach odkryto obiekty osadowe zagłębione w grunt oraz warstwę kulturową z materiałem zabytkowym. Materiał zabytkowy nosi cechy charakterystyczne dla kultury łużyckiej. Formy ceramiczne, stosowane motywy zdobnicze odpowiadają typom spotykanym w grupie śląskiej. Na stanowisku 12 widoczna jest młodsza faza osadnictwa zachowana w postaci kopca i fosy odcinającej od strony południowej cały cypel usytuowany w widłach dwóch potoków. Są to najprawdopodobniej pozostałości tzw. gródka stożkowatego datowane na średniowiecze lub okres wczesnonowożytny.

Najcenniejszym stanowiskiem archeologicznym na terenie gminy Jaworze jest wczesnośredniowieczny krąg kamienny na szczycie Palenicy (688 m n.p.m.) - Jaworze st. 1 (AZP 108-47/1). Stanowisko zostało odkryte w latach 50. XX w. przez Karpacką Ekspedycję Archeologiczną prowadzącą badania powierzchniowe na obszarze Pogórza Cieszyńskiego i Beskidu Śląskiego. Ze względu na dużą wartość kulturową, naukową oraz zachowaną formę terenową decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 20.07.1984 r. obiekt został wpisany do rejestru zabytków pod pozycją A-439/84.

Obiekt o charakterze grodziska zlokalizowany jest na najbardziej na północ wysuniętym cyplu masywu Błatni (917 m n.p.m.), który dominuje nad pagórkowatym terenem Pogórza Śląskiego. Na szczycie zachowały się konstrukcje kamienne o charakterze obronnym w postaci wału oraz fosy. Kamienny wał i fosę wybudowano od strony południowej i południowo-wschodniej tam, gdzie dostęp był najłatwiejszy. Dotychczas prowadzone badania

2 Foltyn E.M., Foltyn E. Ziemie Górnego Śląska od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza. Katowice 2012 s.53

3 Chorąży B., Chorąży B., Śląsk Cieszyński od młodszej epoki kamienia po czasy wielkiej wędrówki ludów, [w] Panic I. red., Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, I: Śląsk Cieszyński w czasach prehistorycznych, Cieszyn 2009, s. 210

archeologiczne nie przyniosły rezultatów. Brak warstwy kulturowej i zabytków ruchomych nie pozwolił określić funkcji oraz chronologii obiektu. Obiekt mógł pełnić funkcje grodziska refugialnego, bądź ufortyfikowanego miejsca kultu z kamiennymi wałami fosą i kompleksem około 100 kopców kamiennych. Chronologia obiektu jest niepewna, określona na podstawie badań porównawczych na wczesne średniowiecze.

Dodatkowo w Jaworzu Nałężu zlokalizowano dwa stanowiska nowożytnie o charakterze produkcyjnym – hutę szkła i tartak wodny.

Pozostałe stanowiska archeologiczne o charakterze śladów osadnictwa identyfikowane są na powierzchni poprzez pojedyncze, nie przekraczające kilku artefaktów lokalizacje. Tego rodzaju obiekty można w różny sposób interpretować. Niektóre z nich są świadectwem doraźnej, najprawdopodobniej gospodarczej eksploatacji terenu. Nie można jednak wykluczyć, iż mogą wskazywać na obecność bardziej złożonych struktur osadniczych, które z różnych przyczyn nie ujawniają się na powierzchni terenu. Chronologia czterech rozpoznanych śladów osadnictwa została określona na podstawie odkrytych zespołów artefaktów na okres średniowiecza lub okres nowożytny.

Jaworze należy do najstarszych wsi Księstwa Cieszyńskiego. Dokładna data powstania nie jest jednak znana, gdyż nie zachowały się dokumenty lokacyjne⁴. W 1987 roku miejscowość obchodziła swoje 700-lecie⁵. Szczegółowy opis dziejów Jaworza zawarła w monografii, dotyczącej miejscowości Pani Jadwiga Roik wieloletnia mieszkanka Jaworza i pracownica Urzędu Gminy Jaworze oraz pasjonatka historii i badaczka dziejów miejscowości.

Rozkwit miejscowości nastąpił w XVIII w. kiedy właścicielami miejscowości byli Marklowscy, Laszowscy, a od 1792r. rodzina Saint Genois d'Anneaucourt. Zasługą Marklowskich i Laszowskich było pozostawienie po sobie zabudowań folwarcznych i kościołów obu wyznań. Maurycy Saint Genois rozpoczął działania administracyjne i inwestycyjne rozpoczynające proces przekształcenia Jaworza w uzdrowisko⁶.

Maurycy Jan Nepomucen, II hrabia i XI baron Rzeszy Saint Genois d'Anneaucourt zarządzał majątkiem w imieniu małoletniego syna – Filipa Ernesta. Chcąc uzyskać zezwolenie na

4 Roik J. - Dzieje Jaworza na przestrzeni wieków - Jaworze 2010 – s. 23

5 Czaja w. – Siedem wieków Jaworza – Nasz Głos II 1987 – s.3

6 Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1

utworzenie leczniczego zakładu żętycznego, wystąpił w marcu 1862 roku do Śląskiego Urzędu Krajowego w Opawie ⁷.

Starania rodziny Saint Genois zostały uwieńczone 11 czerwca 1862r. rejestracją w Śląskim Rządzie Krajowym w Opawie nowego uzdrowiska Jaworze Zdrój⁸.

Przed zarejestrowaniem Jaworza jako miejscowości uzdrowskiej hrabia musiał spełnić szereg wymogów, przede wszystkim sprowadzono do hodowli sto owiec specjalnej rasy górskiej (w miejsce dotychczas hodowanych merynosów), z których mleka pozyskiwano niezbędną dla funkcjonowania uzdrowiska żętycę⁹.

Zakład postanowiono ulokować w należącym do hrabiego majątku. Zespół zabudowań z 1793 roku, złożony z pałacu, budynku bramnego oraz dwóch oficyn, położony w pięknym i rozległym parku, nadawał się idealnie jako zaplecze dla kurortu¹⁰. W parku wzniesiono kryty, drewniany deptak, który niestety nie zachował się do dnia dzisiejszego.

Z okresu rozwoju miejscowości jako uzdrowiska, pochodzi zasadniczy układ urbanistyczny Jaworza z zespołami zabudowy oraz budynkami powstałymi jako pensjonaty.

W latach 1862-1863 wybudowano dom zdrojowy *Kurhaus*, w którym znajdował się zarząd uzdrowiska oraz urząd pocztowo-telegraficzny¹¹ (obecnie internat Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego ul. Zdrojowa 92). Równolegle obok domu zdrojowego znajdował się „dom zebrania kąpielowych gości” z salami jadalnymi i koncertowymi oraz restauracją¹².

7 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s

8 Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1

9 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 216

10 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 216

11 Stanlik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.36

12 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 221

Przed 1877 rokiem została wzniesiona piętrowa Willa Sanitas (ul. Kościelna 105) z przeznaczeniem na mieszkania dla lekarzy i pokoje sanatoryjne, a także „dom niedawno wystawiony niejakiego Wolmana z 16 izbami” i (nieistniejąca) Willa Gabryelka. Naprzeciwko Willi Moritz (ul. Zdrojowa 30) z muru pruskiego, Karol Forner wybudował Willę Anna (ul. Zdrojowa 31) z lekką drewnianą zadaszoną werandą, obok której zlokalizowana była (nieistniejąca) Willa Wilhelma. Z kolei Edward Kwisda był właścicielem bogato dekorowanej, parterowej Willi Kwisda (budynek wchodzi obecnie w skład Beskidzkiego Zespołu Leczniczo Rehabilitacyjnego ul. Słoneczna). Po sąsiedztwie mieściła się (nieistniejąca) Willa Maria wzniesiona na rzucie wydłużonego prostokąta z drewnianymi loggiami w szczytach, z nadwieszonymi łukami zmontowanymi z krótkich, ozdobnych mieczy i dachem półszczytowym, oraz willa wzniesiona ok. 1880 r. przez Juliusza Langerę, po wojnie nazywana restauracją „Pod Goruszką” (ul. Szkolna 97)¹³.

Zespoły zabudowy uzdrowskiej wkomponowane były w zieleni i powiązane ze sobą zadrzewionymi alejami. Najbardziej charakterystyczna była aleja widoczna na planie katastralnym Jaworza z 1836 r. prowadząca z centrum na Wzgórze Goruszka do zlokalizowanej na szczycie Gloriety.

Od 1906 r. właścicielem Jaworza był hr. Henryk Larisch, który nie przywiązywała wagi do uzdrowskich walorów miejscowości, skutkiem czego w 1909 roku rząd krajowy w Opawie nie zatwierdził już ponownie statusu uzdrowiska¹⁴.

Brat właściciela Henryk, który rezydował w Jaworzu, umożliwił po zakończeniu I wojny światowej doktorowi Zygmuntowi Czopowi reaktywowanie działalności kuracyjnej. Istniejącą bazę leczniczą, rozbudował syn doktora Jerzy, dzięki czemu w latach 1920-1930 Jaworze przeżywa kolejny okres wzmożonego rozwoju¹⁵.

W latach 1927-1930 powstają zabudowania sanatoryjne przy ul. Słonecznej, a w 1933-1937 budynek Prewentorium Dziecięcego w Jaworzu. W roku 1927 wybudowano również¹⁶

13 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s.225

14 Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.2

15 Stanlik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.38, 41

16 Stanlik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.40

Sanatorium Bielskiej Ubezpieczalni Społecznej dla Kobiet. Obecnie budynek wchodzi w skład Beskidzkiego Zespołu Leczniczo Rehabilitacyjnego przy ul. Wapienickiej w Jaworzu.

W okresie międzywojennym powstawało coraz więcej okazałych murowanych budynków. Na miejscu do dyspozycji gości uzdrowiska były sklepy, restauracje, pensjonat oraz pokoje w domach prywatnych i willach. Ponadto w Jaworzu działała również apteka, którą wybudował Jan Boziewicz w 1928 roku według projektu Alfreda Wiedemanna¹⁷ (ul. Zdrojowa 138).

W dolinie Potoku Szerokiego powstało kąpielisko na wolnym powietrzu wybudowane w 1935 r. Był to pierwszy basen wiejski w powiecie bielskim¹⁸.

W 1937 r., u stóp Wzgórza Goruszka wzniesiono budynek siedmioklasowej szkoły powszechnej¹⁹.

Podjęto w tym czasie starania o przywrócenie statusu Zdroju, które niestety przerwała II wojna światowa. Po wojnie wznowiono działalność prewencyjno-sanatoryjną pod różnymi zarządami, a w 1950 r. działalność tę upaństwowiono²⁰.

17 Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf – Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 232

18 Stanlik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.65

19 Stanlik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.63

20 Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.2

Przypisy:

1. Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1
2. Foltyn E.M., Foltyn E. Ziemie Górnego Śląska od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza. Katowice 2012 s.53
3. Chorąży B., Chorąży B., Śląsk Cieszyński od młodszej epoki kamienia po czasy wielkiej wędrówki ludów, [w] Panic I. red., Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych, I: Śląsk Cieszyński w czasach prehistorycznych, Cieszyn 2009, s. 210
4. Roik J. - Dzieje Jaworza na przestrzeni wieków - Jaworze 2010 – s. 23
5. Czaja w. – Siedem wieków Jaworza – Nasz Głos II 1987 – s.3
6. Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1
7. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s
8. Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.1
9. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 216
10. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 216
11. Stanclik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.36
12. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 221
13. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf –Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s.225
14. Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.2
15. Stanclik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.38, 41
16. Stanclik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.40
17. Dąbrowska M. – Bad Ernsdorf – Dawne uzdrowisko w Jaworzu (do 1939 roku) – Wiadomości Konserwatorskie nr 7, 2015r. – s. 232
18. Stanclik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.65
19. Stanclik R. – Jaworze w starej pocztówce 1890-1945 – Jaworze 2004 – s.63
20. Stangel K. Biuro Projektów Architektury i Urbanistyki - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze – wrzesień 1999 – s.2

6.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Jaworze w rejestrze zabytków województwa śląskiego wpisane są zarówno pojedyncze obiekty jak również obszary i zespoły. Poniżej przedstawiono zestawienie zabytków objętych ochroną przez wpis do rejestru zabytków:

- Układ urbanistyczny Jaworza – decyzja z dnia 01.10.1987 r., pozycja A-521/87
Na obszarze układu urbanistycznego położone są:
 1. Zespół Pałacowo-Parkowy
 2. Zespół Folwarku Górnego
 3. Zespół Folwarku Dolnego
 4. Kościół i Cmentarz Parafialny
 5. Zespół Kościoła Ewangelickiego
 6. Wzgórze Goruszka z altaną
 7. Wzgórze Młyńska Kępa

Granice układu przedstawia zamieszczony poniżej załącznik graficzny

- Ścisła strefa ochrony konserwatorskiej
- Strefa ochrony krajobrazu

- Zespół pałacowo-parkowy – decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-154/76

W skład zespołu wchodzi:

1. Budynek pałacu
2. Oficyna północna
3. Oficyna południowa
4. Brama wjazdowa
5. Budynek przybramny
6. Park pałacowy
7. Droga i most kamienny na drodze prowadzącej do pałacu
8. Pamiątkowy słup kamienny

- Zespół zabudowy kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – decyzja z dnia 17.12.2008r., pozycja A-229/08

W skład zespołu wchodzi:

1. Kościół
2. Budynek plebanii
3. Budynek dawnej szkoły ewangelickiej (obecnie domu parafialnego)
4. Obora (obecnie budynek gospodarczy)
5. Marownia
6. Okrężna kamienna droga wewnętrzna
7. Otoczenie w granicach działek 1188; 1189; 1190; 1191/1; 1191/2; 1192/2; 1193; 1196; 1197/1; 1197/2; 3100; 3513; 3558; 3559; 3762; 3763; obręb 0001 Jaworze

- Kościół Parafialny pw. Opatrzności Bożej – decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-155/76
- Budynek bramny folwarku dolnego ul. Pałacowa 28 - decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-153/76
- Budynek czworaków folwarku dolnego ul. Pałacowa 28 - decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-152/76
- Budynek dawnej szkoły i plebanii ul. Pałacowa 27 (obecnie budynek mieszkalny) – decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-151/76
- Budynek mieszkalny ul. Cyprysowa 11 – decyzja z dnia 06.09.1976 r., pozycja A-150/76

- Jaworze Palenica stanowisko archeologiczne nr 1 - decyzja z dnia 20.07.1984 r. pozycja A-439/87

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Jaworze brak jest zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

6.4. Gminna Ewidencja Zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Jaworze, prowadzona w formie kart dresowych, została przyjęta Zarządzeniem nr 61/2013 Wójta Gminy Jaworze z dnia 5 września 2013 r. Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Gminy Jaworze stanowi załącznik nr 1 do cytowanego powyżej zarządzenia.

Poniżej przedstawiono wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

	NAZWA
	Układy
1.	Układ urbanistyczny Jaworza – Na obszarze układu urbanistycznego położone są: Zespół pałacowo-parkowy Zespół Folwarku Górnego Zespół Folwarku Dolnego Kościół Rzymskokatolicki, cmentarz parafialny Zespół Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego Wzgórze Goruszka z altaną Wzgórze Młyńska Kępa
	Zespoły
	Zespół pałacowo-parkowy
2.	ul. Pałacowa 1 – Pałac w Jaworzu
3.	ul. Pałacowa 94 - Oficyna północna (obecnie szkoła)
4.	ul. Pałacowa 93 - Oficyna południowa (obecnie budynek administracyjny)
5.	ul. Pałacowa 92 - Budynek bramy

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Jaworze na lata 2016-2019

6.	ul. Pałacowa 90 -(dawna Zdrojowa 90) – budynek mieszkalny - internat
7.	Brama wjazdowa
8.	Słup kamienny
9.	Most kamienny na drodze prowadzącej do pałacu
10.	Park pałacowy
	Zespół kościoła ewangelickiego
11.	Kościół Ewangelicko-Augsburski
12.	ul. Plac Kościelny 25 – Plebania kościoła Ewangelicko-Augsburskiego
13.	ul. Plac Kościelny 26 – Dawna szkoła ewangelicka (obecnie dom parafialny)
14.	ul. Plac Kościelny - Obora (obecnie budynek gospodarczy)
15.	ul. Plac Kościelny – Marownia
	Folwark dolny
16.	ul. Pałacowa 28 – Budynek bramy
17.	ul. Pałacowa 28 – Czworak
18.	ul. Pałacowa 28 – Stajnia
	Folwark górny
19.	ul. Zdrojowa 34 – Dawny dwór folwarku górnego
20.	ul. Wapienicka 117 – Budynek mieszkalno-gospodarczy- dawny czworak folwarku górnego
	Zabytki nieruchome - pojedyncze obiekty i obszary
21.	ul. Aleja Kościelna – Kościół Rzymskokatolicki p.w. Opatrzności Bożej
22.	ul. Aleja Kościelna 105 (dawniej ul. Zdrojowa 105) - Budynek mieszkalny
23.	ul. Aleja Kościelna 135 – Budynek parafialny w zespole Kościoła Rzymskokatolickiego
24.	ul. Aleja Kościelna - Cmentarz Rzymskokatolicki
25.	ul. Cieszyńska 291 – Fabryka Larysza
26.	ul. Cyprysowa 11- Budynek mieszkalny
27.	ul. Graniczna 115- Budynek mieszkalny
28.	Kościół Leśny na polanie na Stoku Wysokiego
29.	ul. Pałacowa 27- Budynek mieszkalny (dawna szkoła)
30.	ul. Plac Kościelny 24 – Budynek mieszkalno-handlowo-usługowy
31.	ul. Plac Kościelny – Cmentarz ewangelicki
32.	ul. Pod Młyńską Kępą 18 - Budynek mieszkalny
33.	ul. Pod Młyńską Kępą 21 - Budynek mieszkalny
34.	ul. Rumiankowa 20 - Budynek mieszkalny
35.	ul. Rumiankowa 78 - Budynek mieszkalny
36.	ul. Rumiankowa 114 - Budynek mieszkalny
37.	ul. Słoneczna 133a - Budynek mieszkalny
38.	ul. Stokrotek 51 - Budynek mieszkalny „Palestra”

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Jaworze na lata 2016-2019

39.	ul. Storczyków 17 - Budynek mieszkalny
40.	ul. Storczyków 72 - Budynek mieszkalny
41.	ul. Szkolna 97 – Budynek handlowo-usługowy
42.	ul. Szkolna 98 - Budynek mieszkalny
43.	ul. Szkolna 110 - Budynek mieszkalny
44.	ul. Szkolna 134 - Budynek mieszkalny
45.	ul. Średnia 95 - Budynek mieszkalny
46.	ul. Średnia – krzyż kamienny przy budynku ul. Średnia 254
47.	ul. Wapienicka 119 - Budynek mieszkalny - plebania
48.	Glorieta na Wzgórzu Goruszka
49.	ul. Zdrojowa 30 - Budynek mieszkalny
50.	ul. Zdrojowa 31 - Budynek mieszkalny
51.	ul. Zdrojowa 32 – Budynek mieszkalno-usługowy
52.	ul. Zdrojowa 33 - Budynek mieszkalny
53.	ul. Zdrojowa 37 - Budynek mieszkalny
54.	ul. Zdrojowa 38 - Budynek mieszkalny
55.	ul. Zdrojowa 39 - Budynek mieszkalny
56.	ul. Zdrojowa 41 - Budynek mieszkalny
57.	ul. Zdrojowa 42 - Budynek mieszkalny
58.	ul. Zdrojowa 43 - Budynek mieszkalny
59.	ul. Zdrojowa 45 - Budynek mieszkalny
60.	ul. Zdrojowa 111 - Budynek mieszkalno-usługowy
61.	ul. Zdrojowa 131 - Budynek mieszkalny
62.	ul. Zdrojowa 138 - Budynek mieszkalny
63.	ul. Zdrojowa 139 - Budynek mieszkalny
64.	ul. Zdrojowa - Krzyż kamienny przy budynku nr 115
65.	ul. Pałacowa - Most kamienny na potoku Wysoki na drodze dojazdowej do folwarku dolnego
Zabytki nieruchome – archeologiczne	
66.	JAWORZE st. 1_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 1 - Krąg (wał kamienny)
67.	JAWORZE st. 2_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 3 - Ślady Osadnictwa
68.	JAWORZE st. 3_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 4 - Ślady Osadnictwa
69.	JAWORZE st. 4_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 5 - Ślady Osadnictwa
70.	JAWORZE st. 5_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 3 - Ślady Osadnictwa
71.	JAWORZE st. 6_AZP 108-46 Nr stanowiska na obszarze: 21 - Huta szkła
72.	JAWORZE st. 7_AZP 108-46 Nr stanowiska na obszarze: 22 - Tartak wodny
73.	JAWORZE st. 8_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 10 - Obozowisko
74.	JAWORZE st. 9_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 11 - Osada wyżynna
75.	JAWORZE st. 10_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 12 - Obozowisko

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Jaworze na lata 2016-2019

76.	JAWORZE st. 11_AZP 10847 Nr stanowiska na obszarze: 13 - Obozowiska
77.	JAWORZE st. 12_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 14 - Osada wyżynna, gródek rycerski
78.	JAWORZE st. 13_AZP 108-47 Nr stanowiska na obszarze: 15 - Obozowisko
79.	JAWORZE_ zespół stanowisk archeologicznych ze strefą obserwacji archeologicznej „OW”

Zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków podzielić można na V zasadniczych kategorii:

- I. Zabytki sakralne.
- II. Świeckie zabytki architektury i budownictwa.
- III. Zabytkowe zespoły zieleni.
- IV. Zabytkowe obiekty przemysłowe.
- V. Zabytki archeologiczne.

Do I kategorii zaliczyć należy Zespół Kościoła Ewangelicko - Augsburskiego przy Pl. Kościelnym (kościół, plebania, dawna szkoła ewangelicka, obora, marownia, cmentarz ewangelicki), Zespół Kościoła Rzymskokatolickiego (kościół - ul. Aleja Kościelna, plebania - ul. Wapienicka 119, budynek parafialny - ul. Aleja Kościelna 135, cmentarz Rzymskokatolicki – ul. Aleja Kościelna), krzyże kamienne przy ulicach Średniej i Zdrojowej oraz Kościół Leśny na polanie na Stoku Wysokiego.

Do zabytków sakralnych zaliczamy zabytki ujęte pod numerami 11-15, 21, 23, 24, 28, 31, 46, 47, 64 w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Do II kategorii zaliczyć należy zabudowania zespołu pałacowego (budynki przy ul. Pałacowej 1, 94, 93, 92, 90, brama wjazdowa, słup kamienny, most kamienny), Glorieta na Wzgórzu Goruszka, zabudowania folwarków dolnego (budynek bramy, czworak i stajnia przy ul. Pałacowej 28) i górnego (dawny dwór – ul. Zdrojowa 34 i czworak – ul. Wapienicka 117), most kamienny na drodze do folwarku dolnego oraz budynki mieszkalne i mieszkalno-usługowe przy ulicach Aleja Kościelna 105, Cyprysowa 11, Graniczna 115, Pałacowa 27, Plac Kościelny 24, Pod Młyńską Kępą 18 i 21, Rumiankowa 20, 78, 114, Słoneczna 133a, Stokrotek 51, Storczyków 72, Szkolna 96, 98, 110, 134, Średnia 95, Zdrojowa 30, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 111, 131, 138 i 139.

Do świeckich zabytków architektury i budownictwa zaliczamy zabytki ujęte pod numerami 2-9, 16-20, 22, 26, 27, 29, 30, 32-45, 63 i 65 w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Do III kategorii zaliczyć należy Park pałacowy oraz zespoły zieleni na terenie układu urbanistycznego zlokalizowane na Wzgórzu Goruszka oraz na Młyńskiej Kępie.

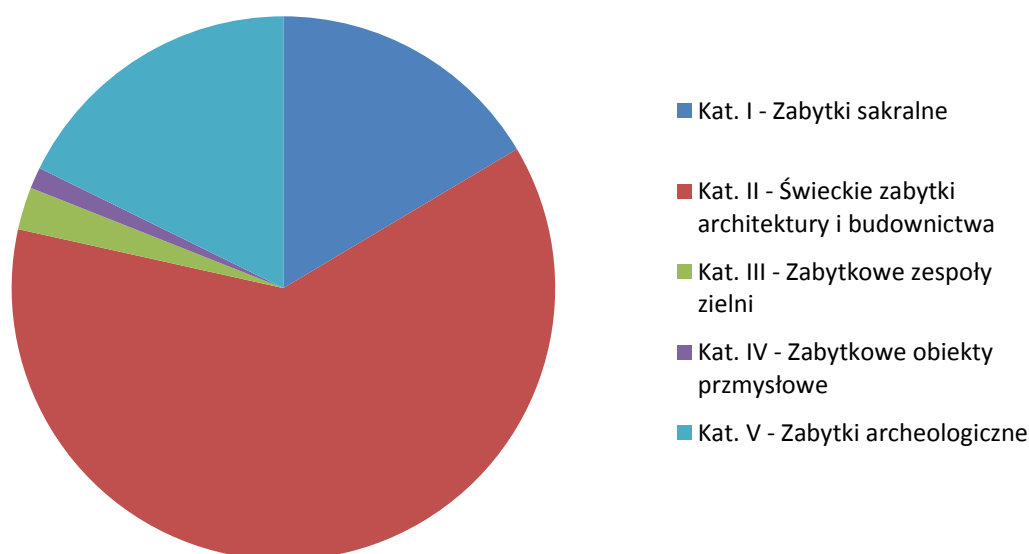
Do zabytkowych zespołów zieleni zaliczamy zabytki ujęte pod numerami 1 poz. 6 i 7 oraz 10.

Do IV kategorii – zabytkowe obiekty przemysłowe, zaliczyć należy jedynie zespół zabudowy Fabryki mebli Larysza przy ul. Cieszyńskiej 291 ujęty pod numerem 25 w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Do V kategorii – zabytki archeologiczne, zaliczyć należy stanowiska archeologiczne ujęte pod numerami 66 -79 w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Przedstawiony niżej diagram obrazuje udział poszczególnych kategorii zabytków w ogólnej liczbie zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

***Udział poszczególnych kategorii zabytków
w ich ogólnej liczbie***

6.5. Najcenniejsze zabytki zlokalizowane na obszarze Gminy Jaworze

Do najcenniejszych zabytków zlokalizowanych na obszarze Gminy Jaworze zaliczyć należy:

- Zespół pałacowo parkowy
- Zespół Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego
- Zespół Kościoła Rzymskokatolickiego
- Folwark Dolny
- Folwark Górny
- Wzgórze Goruszka z Glorietą
- Wzgórze Młyńska Kępa
- Historyczna zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo-usługowa na obszarze układu urbanistycznego Jaworza
- Stanowisko archeologiczne nr 1 na wzgórzu Palenica

Wszystkie wymienione powyżej zespoły, za wyjątkiem stanowiska archeologicznego na wzgórzu Palenica, zlokalizowane są na terenie układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków.

Na obszarze układu skupione są obiekty świadczące o tożsamości kulturowej gminy i ściśle związane z jej rozwojem i tradycją.

6.6. Proponowane obiekty do wpisania do Gminnej Ewidencji Zabytków

Na podstawie badań terenowych i porównawczych prowadzonych w ramach niniejszego opracowania, proponuje się wpisanie do Gminnej Ewidencji Zabytków kilku obiektów historycznych istotnych dla rozwoju przestrzennego i tradycji uzdrowskiej miejscowości. Niektóre z nich, wprawdzie częściowo przekształcone, utraciły swoje walory architektoniczne, lecz w dobie starań o przewrócenie statusu uzdrowiska w Jaworzu, włączenie ich do Gminnej Ewidencji Zabytków uznaje się za zasadne ze względu na poszanowanie tych najmniejszych nawet śladów po dawnym kurorcie.

W Gminnej Ewidencji Zabytków proponuje się ująć następujące obiekty:

- Willa Kwisdys wzniesiona w drugiej połowie XIX w. obecnie położona na obszarze Beskidzkiego Zespołu Leczniczo-Rehabilitacyjnego w Jaworzu przy ul. Słonecznej,

- budynek sanatoryjny tzw. Stary Jerzy wzniesiony w latach 1927-1930 przez Jerzego Czopa obecnie położony na obszarze Beskidzkiego Zespołu Leczniczo-Rehabilitacyjnego w Jaworzu przy ul. Słonecznej,
- budynek Sanatorium Bielskiej Ubezpieczalni Społecznej dla Kobiet z 1927r. obecnie budynek mieszkalny położony na obszarze Beskidzkiego Zespołu Leczniczo-Rehabilitacyjnego w Jaworzu przy ul. Wapienickiej,
- Willa Zośka wybudowana w 1932r. przez doktora Tadeusza Kosibowicza tzw. Jaworzański Soplicówek (A. Mickiewicz – Pan Tadeusz), obecnie budynek mieszkalny przy ul. Kalwaria 87,
- Willa Relax przy ul. Wrzosowej 70.

6.7. Instytucje paramuzealne

Na terenie Gminy Jaworze zlokalizowane są instytucje paramuzealne, które gromadzą pamiątki przeszłości i otaczają je opieką. Należą do nich:

- Muzeum Fauny i Flory Morskiej.
- Skansen przy ul. Cyprysowej.
- Galeria na ul. Zdrojowej (Ośrodek Promocji Gminy Jaworze).
- Galeria Państwa Czader przy ul. Cisowej.
- Galeria Pod Groniem przy ul. Zajęczej.

6.8. Pomniki i tablice pamiątkowe

Pomniki i tablice pamiątkowe na terenie Gminy Jaworze ujęto w zamieszczonym poniżej zestawieniu:

- Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego – Aleja Kościelna.
- Pomnik Ofiar Faszyzmu – centrum Jaworza u zbiegu ulic Zdrojowej i Szkolnej.
- Obelisk upamiętniający poległych w Jaworzu żołnierzy radzieckich – róg ulicy Zdrojowej i Pałacowej.
- Obelisk upamiętniający 550 rocznicę Bitwy pod Grunwaldem – ulica Cisowa naprzeciw dawnej szkoły.
- Tablica patrona Szkoły Podstawowej nr 1 w Jaworzu – Marii Dąbrowskiej – ulica Szkolna 180.
- Tablica Katyńska – ulica Szkolna 180.

- Tablica fundacyjna szkoły „tysiąclatki” – ulica Wapienicka 10.
- Tablica patrona Gimnazjum nr 1 – Gen. Stanisława Maczka – ulica Wapienicka 10.
- Obelisk i płyty nagrobne dawnych właścicieli Jaworza – Aleja Kościelna, cmentarz Rzymskokatolicki.
- Tablica upamiętniająca pierwszą szkołę polską w Jaworzu.
- Tablica fundacyjna Kościoła Rzymskokatolickiego.
- Tablica upamiętniająca 100 lecie Kościoła Rzymskokatolickiego.
- Tablica upamiętniająca proboszcza Franciszka Zubera.
- 2 Tablice upamiętniające ofiary II wojny światowej.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Na terenie gminy znajduje się 79 zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. W zamieszczonej poniżej tabeli oceniono stan ich zachowania uporządkowany według typów własności.

Typ własności	Stan				Razem
	Bardzo dobry	Dobry	Zaniedbany zabytki zagrożone	Bardzo zły	
Komunalna	2	1	2	0	5
Prywatna	0	40	13	1	54
Państwowa	0	0	1	0	1
Wyznaniowa	3	5	2	0	10
Samorząd Województwa	4	2	2	0	8
Inne	0	1	0	0	1
Razem	9	49	20	1	79

Poniżej dokonano analizy SWOT wynikającej z oceny stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony oraz realizowanej przez gminę polityki rozwoju przestrzennego

i społeczno-gospodarczego. Dokonana analiza ma pomóc w określeniu podstawowych priorytetów gminnego programu opieki nad zabytkami.

Technika analityczna SWOT polega na posegregowaniu posiadanych informacji na cztery grupy (cztery kategorie czynników strategicznych):

- **S (Strengths)** – mocne strony: wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu,
- **W (Weaknesses)** – słabe strony: wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu,
- **O (Opportunities)** – szanse: wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany,
- **T (Threats)** – zagrożenia: wszystko to, co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY JAWORZE	
ZAGROŻENIA	SZANSE
• Niespójność przepisów prawnych zapisanych w ustawach, a związanych z ochroną zabytków. • Brak realnych korzyści finansowych dla inwestorów prywatnych przy inwestowaniu w zabytki. • Negatywne nastawienie niektórych właścicieli obiektów zabytkowych do ich ochrony, postrzegane jako ograniczenie prawa własności. • Konkurencja innych ośrodków i odpływ inwestycji. • Pogarszający się wskaźnik koniunktury gospodarczej.	• Atrakcyjne położenia Gminy Jaworze w niedalekim sąsiedztwie aglomeracji Bielska- Białej, aglomeracji górnośląskiej, na obszarze transgranicznym, u podnóża pasma górskiego Beskidu Śląskiego dające szerokie możliwości rozwoju. • Walory lecznicze związane z klimatem i udokumentowanymi źródłami wód leczniczych. • Możliwość pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE na cele związane z ochroną zabytków. • Wzrost znaczenia zabytków i elementów tradycji jako elementów rozwoju turystycznego i gospodarczego. • Wzrost zaangażowania przedsiębiorców w wykorzystywanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne. • Promocja zabytków, w zawiązku z promocją turystyki.

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY JAWORZE	
ZAGROŻENIA	SZANSE
• Brak dochodów gminy na odpowiednim poziomie niezbędnym do realizacji inwestycji związanych z rewaloryzacją obszarów i obiektów zabytkowych. • Niszczenie i dewastacja zabytkowych obszarów przez budowę obiektów niedostosowanych do walorów zabytkowych terenu i tradycji budowlanej Jaworza. • Zabudowa obszarów o szczególnych walorach krajobrazowych i widokowych. • Degradacja obiektów zabytkowych przez prowadzenie remontów modernizacji i adaptacji bez poszanowania cech stylowych i niewłaściwy dobór materiałów. • Brak użytkowania obiektów i zespołów zabytkowych powodujące przyspieszoną degradację substancji budowlanej i walorów zabytkowych.	• Uwzględnienie zagadnień zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym oraz w dokumentach o znaczeniu strategicznym dla rozwoju gminy. • Uwzględnianie w planach inwestycyjnych gminy nakładów finansowych na realizację zadań związanych z ochroną zabytków stanowiących własność gminy. • Przywrócenie gminie statusu gminy uzdrowiskowej. • Rewitalizacja i rewaloryzacja terenów rekreacyjno- wypoczynkowych. • Opracowanie wzorca architektonicznego spełniającego warunek dopasowania do tradycji budowlanej Jaworza i konfiguracji terenu.
SŁABE STRONY	MOCNE STRONY
• Nieefektywne wykorzystanie budynków stanowiących własność prywatną, zlokalizowanych w ścisłej strefie ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego pomimo ich atrakcyjnej lokalizacji. • Wyłączenie ze stref ochrony zabytków dawnych terenów sanatoryjnych przy ul. Słonecznej i Wapienickiej. • Remont dawnych budynków sanatoryjnych bez poszanowania cech stylowych. • Brak użytkowania obiektów zabytkowych i ich degradacja – budynek mieszkalny przy ul. Cyprysowej 11.	• Brak uciążliwego dla środowiska przemysłu, małe zanieczyszczenie środowiska. • Walory krajobrazowe. • Zachowany historyczny układ urbanistyczny Jaworza. • Bogactwo kulturowe - duża liczba zabytków skupionych w centrum miejscowości. • Funkcjonowanie, powołanej przez Towarzystwo Miłośników Jaworza, Społecznej Rady Ochrony i Odnowy Zabytków w Jaworzu. • Przeprowadzenie remontu kapitalnego pałacu oraz remontu elewacji oficyny północnej.

• Rozdrobnienie własności na obszarze zespołów wpisanych do rejestru zabytków – zespół folwarku dolnego i górnego. • Brak kompleksowego remontu zespołów wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących istotny element układu urbanistycznego – zespół folwarku dolnego i górnego. • Niewystarczające nakłady finansowe na inwestycje związane z remontem budynków zabytkowych stanowiących własność gminy np. ul. Zdrojowa 30, Wapienicka 117. • Brak instrumentów finansowych pozwalających dofinansować z budżetu gminy remont obiektów zabytkowych stanowiących własność prywatną. • Prowadzenie remontów modernizacji i adaptacji budynków historycznych bez poszanowania cech stylowych i niewłaściwy dobór materiałów np. ul. Zdrojowa 37, 41, dawne Prewentorium dla Dzieci. • Budowa na obszarach zabytkowych obiektów niedostosowanych gabarytami i wystrojem elewacji do zabudowy historycznej – supermarket Jaworze.	• Przeprowadzenie remontu konserwatorskiego elewacji kościoła i plebanii w Zespole Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego oraz remontu ogrodzenia cmentarza i nawierzchni placu kościelnego. • Przeprowadzenie remontu konserwatorskiego elewacji kościoła Rzymskokatolickiego. • Sukcesywne prowadzenie prac związanych z rewaloryzacją zieleni Parku pałacowego i zespołów zieleni na terenie zabytkowego układu urbanistycznego (Park Zdrojowy, Wzgórze Goruszka). • Wprowadzenie na obszarze zabytkowych układów zieleni elementów małej architektury przyczyniających się do wzbogacenia oferty rekreacji i wypoczynku (fontanna solankowa, tężnia, place zabaw, siłownie zewnętrzne). • Renowacja zabytkowych nagrobków w tzw. „Kwaterze Hrabiowskiej” na terenie cmentarza Rzymskokatolickiego. • Remont konserwatorski Gloriety na Wzgórzu Goruszka.
--	---

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Jak wspomniano na wstępie niniejszej dokumentacji celem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami Gminy Jaworze, wynikających między innymi z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego gminy i priorytetów programowych zawartych w programach powiatowym i wojewódzkim oraz opracowaniach strategicznych dotyczących rozwoju społeczno- gospodarczego.

Sformułowane w niniejszym Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami priorytety i kierunki działań mają charakter długofalowy. Możliwy jest podział na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z wykonania programu opieki.

PRIORYTET I

REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY I WSPARCIE W DĄŻENIU DO PRZYWRÓCENIA MIEJSCOWOŚCI STATUSU UZDROWISKA

PRIORYTET II

BADANIA I DOKUMENTACJA DIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI

8.1. Kierunki i zadania w ramach PRIORYTETU I

REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO GMINY I WSPARCIE W DĄŻENIU DO PRZYWRÓCENIA MIEJSCOWOŚCI STATUSU UZDROWISKA	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
1) Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	• Prowadzenie prac remontowo konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy. • Utrzymanie obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy we właściwym stanie technicznym i dbanie o estetykę ich otoczenia. • Udaremnienia niszczenia obiektów zabytkowych przez ich zabezpieczenie przed pożarem, kradzieżą, dewastacją. • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację i konserwację zabytków będących własnością gminy. • Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z aktualnymi informacjami

	o możliwościach pozyskiwania środków na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych. • Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy do nowych funkcji (np. dom zdrojowy, centrum kultury itp.). • promowanie „dobrych praktyk” przy pielęgnacji najbliższego otoczenia zabytkowych obiektów - dążenie w perspektywie wieloletniej do odtwarzania historycznego otoczenia przy jednoczesnym usuwaniu ahistorycznych materiałów niskiej jakości. • Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy (uchwały dotyczące trybu i zasad przyznawania dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach). • Uwzględnienie zieleni historycznej otaczającej obiekty zabytkowe w planach ich rewaloryzacji. • Ochrona zabytków archeologicznych, finansowane zadania: - ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych, - nieinwazyjne badania archeologiczne, niezwiązane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt, - opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.
2) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby	• Integracja ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu. • Łączenie przez sieć szlaków turystycznych i ścieżek

uzdrowiskowe, turystyczne i kulturalne.	dydaktyczny zespołów i obiektów zabytkowych z cennymi przyrodniczo terenami Jaworza oraz gmin ościennych. • Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni. • Określenia zasad w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obszarach i obiektach zabytkowych w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
3) Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	• Opracowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców Jaworza przy bieżących pracach pielęgnacyjnych i porządkowych prowadzonych na obszarach objętych ochroną konserwatorską. • Współpraca z urzędem pracy w zakresie prowadzenia staży dla absolwentów studiów architektonicznych, konserwatorskich i ogrodniczych przy pracach związanych z monitoringiem i weryfikacją obiektów zabytkowych oraz uzupełnianiem baz danych tychże obiektów.

8.2. Kierunki i zadania w ramach PRIORYTETU II

BADANIA I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
1) Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obszarów, zespołów i obiektów zabytkowych związane	• Utworzenie listy obiektów priorytetowych dla zachowania zabytkowego układu urbanistycznego Jaworza i wskazanych w pierwszej kolejności do prac remontowo konserwacyjnych.

z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.	• Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów zabytkowych uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków przez wykreślanie obiektów które trwale utraciły swoje walory zabytkowe i wprowadzanie do ewidencji obiektów historycznych istotnych dla rozwoju przestrzennego i tradycji uzdrowiskowej Jaworza wskazanych w rozdziale 6.6. • Wykonanie dokumentacji opisowo – rysunkowej oraz archiwalnej fotograficznej dla nieistniejących już obiektów zabytkowych, a ważnych dla zobrazowania dziejów i życia mieszkańców Jaworza (nieistniejące wille o charakterze uzdrowiskowym, budynki gospodarstw rolnych, obiekty folwarczne, lodownia, piwnice ziemne itp.). • Opracowanie dokumentacji detali np. konstrukcji, elementów architektonicznych, metod wykonania dotyczących obiektów budowlanych, znajdujących się na terenie Jaworza np. kaplice i krzyże przydrożne, fundamenty, ściany i stropy budynków, elementy dachu (krokwie, płatwie, deskowania zewnętrzne, werandy drewniane, stolarka okienna i drzwiowa itp.). • Na podstawie wykonanej dokumentacji detali architektonicznych opracowanie wzorca architektonicznego spełniającego warunek dopasowania do tradycji budowlanej Jaworza, a wykorzystywanego przy uzupełnianiu zabudowy, w szczególności na terenie wpisanego do rejestru zabytków układu urbanistycznego
2) Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy.	• Udostępnianie i uzupełnianie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy. • Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. • Organizowanie spotkań wraz z opracowaniem materiałów poglądowych skierowanych do

	właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel. • Dalsze upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i tradycji w systemie edukacji przez wprowadzanie odpowiednich zajęć i konkursów. • Współpraca z mediami w celu promocji zabytków i upowszechniania działań związanych z rozwojem turystyki opartej na promocji tradycji i dziedzictwa kulturowego.
--	--

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja program będzie się odbywać przez wskazane zadania gminy na rzecz wyszczególnionych powyżej priorytetów. Podstawą przedstawianego instrumentarium są obowiązujące przepisy prawa i zawarte w nich regulacje prawno-finansowe dotyczące finansów publicznych.

Zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami realizowane będą poprzez następujące instrumenty:

instrumenty prawne, do których należą:

- obowiązujące plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Jaworze,
- realizacja pozwoleń Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- tworzenia parków kulturowych,

instrumenty finansowe, do których należą:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację prac konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (źródła finansowania przedstawiono poniżej),
- zwolnienie od podatków budynków wpisanych do rejestru zabytków zgodnie w ustawą z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (*tekst jednolity Dz.U.2014 poz. 849*),
- zbiórki społeczne na rzecz ratowania zabytków,
- nagrody,

instrumenty koordynacji, do których należą:

- udział w projektach realizowanych w oparciu o wojewódzkie i powiatowe programy opieki nad zabytkami,
- łączenie działań na rzecz ochrony zabytków z działaniami realizowanymi w zakresie strategii rozwoju Gminy Jaworze,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi oraz organizacjami wyznaniowymi,

instrumenty społeczne, do których należą:

- działania edukacyjne i propagandowe mające na celu zdobycie poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną środowiska kulturowego,
- współpraca ze Społeczną Radą Ochrony i Odnowy Zabytków w Jaworzu,
- działania związane z tworzeniem miejsc pracy związanych z ochroną zabytków,
- współdziałanie na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z sąsiednimi gminami,

instrumenty kontrolne, do których należą:

- aktualizacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zachowania obszarów obiektów zabytkowych.

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującymi przepisami istnieje obowiązek sporządzania przez Wójta Gminy sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Gminy. Wykonanie sprawozdania winno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu uwzględniającą zakres i stopień wykonania zadań przyjętych do realizacji zgodnie z założonymi priorytetami.

W niniejszym programie przyjęto następujące kryteria oceniające jego realizację:

⇒ w ramach priorytetu I - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy i wsparcie w dążeniu do przywrócenia miejscowości statusu uzdrowiska:

- poziom (w %) wydatków z budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich obiektów stanowiących własność gminy,
- wartość finansowa pozyskanych środków zewnętrznych na realizację zadań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego gminy,
- wartość finansowa dotacji przyznanych z budżetu gminy na prace remontowo-konserwatorskie obiektów nie będących własnością gminy,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ilość i wartość finansowa wykonanych badań archeologicznych,
- liczba osób zatrudnionych przy pracach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,

⇒ w ramach priorytetu II - Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości:

- liczba nowych obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków,
- liczba obiektów wykreślonych z gminnej ewidencji zabytków,
- liczba i wartość finansowa wykonanych dokumentacji konserwatorskich, studialnych dla obiektów objętych ochroną zabytków oraz katalogów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego,
- liczba przeprowadzonych szkoleń w zakresie standardów prac remontowo - konserwatorskich i możliwości pozyskania środków na ich realizację,
- liczba przeprowadzonych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Jaworza.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązek dbania o zabytek spoczywa na jego właścicielu. Niemniej jednak istnieje wiele możliwości wsparcia finansowego realizacji prac związanych z ochroną zabytków ze środków zewnętrznych krajowych i zagranicznych. Zasady finansowania opieki nad zabytkami reguluje rozdział 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.*).

11.1. Środki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

11.1.1. Dotacje

Zgodnie z art. 76 ustawy dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Wniosek o udzielenie dotacji, o której mowa w pkt 2, wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru oraz sposób prowadzenia dokumentacji w tym zakresie.

Aktualne informacje można uzyskać na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

11.1.2. Programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłosił następujące programy na rok 2016:

- Wydarzenia artystyczne
 - Muzyka
 - Teatr i Taniec
 - Sztuki wizualne
 - Film
- Kolekcje
 - Narodowe kolekcje sztuki współczesnej
 - Regionalne kolekcje sztuki współczesnej
 - Zamówienia kompozytorskie
 - Kolekcje muzealne
- Promocja literatury i czytelnictwa
 - Literatura
 - Promocja czytelnictwa
 - Czasopisma
 - Partnerstwo publiczno-społeczne
- Edukacja
 - Edukacja kulturalna
 - Edukacja artystyczna

- Obserwatorium kultury
- Dziedzictwo kulturowe
 - Ochrona zabytków
 - Wspieranie działań muzealnych
 - Kultura ludowa i tradycyjna
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
 - Ochrona zabytków archeologicznych
 - Miejsca Pamięci Narodowej
- Rozwój infrastruktury kultury
 - Infrastruktura kultury
 - Infrastruktura szkolnictwa artystycznego
 - Infrastruktura domów kultury
- Promesa MKiDN
- Kultura dostępna
- Promocja kultury polskiej za granicą 2017 - Promesa

Szczegółowe informacje dotyczące poszczególnych programów można uzyskać na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl

11.2. Środki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków udzielane są na podstawie:

1. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.*).
2. Rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2014 r. poz. 399 ze zm.*).

Dotacja może obejmować nakłady konieczne określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (wyszczególnione w rozdziale o dotacjach MKiDN).

Wnioski do Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można składać w następujących terminach:

- Do dnia 28 lutego – na prace przy zabytku planowane do wykonania w roku złożenia wniosku (dotacja)
- Do 30 czerwca – na prace przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja poniesionych kosztów)

11.3. Fundusze Europejskie

Aktualnych danych dotyczących informacji na temat Europejskich funduszy strukturalnych i działających w ich ramach programów rozwojowych dostarcza strona internetowa: <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>

Programy rozwojowe dotyczą różnych aspektów życia społeczno - gospodarczego:

- PO Infrastruktura i Środowisko
- PO Inteligentny Rozwój
- PO Wiedza Edukacja Rozwój
- PO Polska Cyfrowa
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- Regionalne Programy Operacyjne.

Środki na ochronę lokalnych zabytków w gminach Powiatu Bielskiego można pozyskiwać poprzez Stowarzyszenie LGD „Ziemia Bielska”, która opracowała i realizuje Lokalną Strategię Rozwoju, w której zapisano cele ogólne i szczegółowe oraz wskazano planowane przedsięwzięcia. Stowarzyszenie funkcjonuje na terenach gmin: Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice i Wilamowice.

Obecnie trwają prace nad PROW na lata 2014-2020 (etap konsultacji). Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie internetowej: www.prow.slaskie.pl

W ramach Osi Priorytetowej 4 PO RYBY: „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa” możliwe jest pozyskiwanie środków finansowych za pośrednictwem Stowarzyszenia Lokalna Grupa Rybacka Bielska Kraina, którą tworzy 5 gmin powiatu bielskiego - Jaworze, Jasienica, Czechowice-Dziedzice, Bestwina oraz Wilamowice. Projekty muszą być związane z aktywizacją społeczności zamieszkujących obszary zależne od rybactwa i mogą obejmować m.in. inwestycje zmierzające do wzmocnienia konkurencyjności tych obszarów, propagowanie ekoturystyki, wspieranie infrastruktury turystycznej, inwestycje ukierunkowane na ochronę środowiska, w celu utrzymania atrakcyjności tych obszarów.

Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie internetowej: www.rybactwo.slaskie.pl

W ramach Programów Współpracy Transgranicznej (EFRR) działa również tzw. Fundusz Mikroprojektów, wykorzystywany do finansowania mniejszych projektów w zakresie inicjatyw społecznych. Środki finansowe przekazywane są za pośrednictwem Euroregionu Beskidy (obejmującego większą część Powiatu Bielskiego - gminy Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Kozy, Porąbka, Szczyrk, Wilamowice i Wilkowice) oraz Euroregionu Śląsk Cieszyński (obejmujący gminy Jasienica i Jaworze).

Obok funduszy strukturalnych największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce stanowią Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy. Środki przeznaczane przez trzy kraje EOG: Norwegię, Islandię i Lichtenstein wspierają działania z zakresu infrastruktury kultury.

W ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego działa „Fundusz Wymiany Kulturalnej”.

11.4. Środki Funduszu Kościelnego

Fundusz Kościelny, będący obecnie w dyspozycji Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 Ustawy z dn. 20.03.1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego i § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 23.08.1990 r. ws. rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (*Dz. U. Nr 61, poz. 354*).

Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na wniosek osób prawnych, kościołów i związków wyznaniowych. Dotacje przyznawane są na remont obiektów sakralnych, na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.)

11.5. Środki Samorządu Województwa Śląskiego

Zasady udzielania dotacji celowych Samorządu Województwa Śląskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane określa uchwała Nr III/30/5/2008 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 19.11.2008 r.

Szczegółowe informacje można uzyskać na stronie internetowej: www.slaskie.pl

11.6. Środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach

Na liście przedsięwzięć priorytetowych na rok 2016 planowanych do dofinansowania ze środków WFOŚiGW w Katowicach w ramach Priorytetu „Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów – Rozwój systemu obszarów chronionych w województwie śląskim i ochrona obszarów i obiektów cennych przyrodniczo”: znalazły się między innymi:

- działania związane z realizacją celów ochrony oraz zachowaniem przedmiotów ochrony obowiązujących w rezerwach przyrody, parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, użytkach ekologicznych, stanowiskach dokumentacyjnych, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych, w tym wdrażanie planów ochrony dla rezerwatów i parków krajobrazowych (OP 1.1);
- ochrona parków wpisanych do rejestru zabytków i parków o charakterze regionalnym (OP 1.2);
- ochrona pomników przyrody, ochrona obiektów przyrody nieożywionej (OP 1.3).

11.7. Środki finansowe Powiatu Bielskiego

Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej do tej pory nie udzielało dotacji na prace konserwatorskie i restauratorskie na mocy zapisów art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednym z postulatów Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego jest podjęcie działań przez Radę Powiatu Bielskiego oraz Starostę Powiatu zmierzających do określenia w drodze uchwały, trybu i zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, a następnie w miarę możliwości każdego roku w uchwale budżetowej rezerwowania środków przeznaczanych na ten cel.

12. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych jest obowiązkiem samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkami jest zadaniem własnym.

Obecnie Gmina Jaworze nie przyznaje dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków niestanowiących jej własności. Niemniej jednak w budżecie gminy planowane są corocznie środki na działania związane z ochroną obszarów i obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Jaworze, które wraz z dotacjami zewnętrznymi przyczyniły się do:

- rewaloryzacji zieleni Wzgórza Goruszki i renowacji znajdującej się na jej szczycie Gloriety,
- rewaloryzacji parku zdrojowego w ramach której utwardzono alejki parkowe i wprowadzono elementy małej architektury, poddano pracom pielęgnacyjno-konserwacyjnym starodrzew parkowy, zieleń uzupełniono przez posadzenie drzew i krzewów ozdobnych oraz rabat bylinowych,
- renowacji płyt nagrobnych dawnych właścicieli Jaworza zlokalizowane w tzw. „kwaterze hrabiowskiej” na terenie cmentarza parafialnego,
- wyremontowania wnętrza, wydzierżawionego od Gminnej Spółdzielni Samopomoc Chłopska Jasienica, położonego na terenie układu urbanistycznego Jaworza, budynku przy ul. Szkolnej 97 i przystosowano go na potrzeby biblioteki gminnej oraz Sali posiedzeń Rady Gminy,
- wyremontowania budynku przy ul. Zdrojowej 111 mieszczącego Galerie na Zdrojowej działającą przy Ośrodku Promocyjnym Gminy Jaworze,
- termomodernizacja Szkoły Podstawowej nr 1 przy ul. Szkolnej 180,
- modernizacja centrum Jaworza,
- modernizacja al. Kościelnej,
- Budowa fontanny i tężni solankowej na terenie Parku Zdrojowego.

Park Zdrojowy

ul. Pałacowa 92 – budynek bramny

ul. Pałacowa 1 – budynek pałacu barona Arnolda Saint-Genois d'Anneaucourt

ul. Pałacowa 1 – Pałac barona Arnolda Saint-Genois d'Anneaucourt

ul. Pałacowa 90 – dawny dom zdrojowy Kurhaus (obecnie internat MOW)

ul. Pałacowa 27 – budynek dawnej plebanii i szkoły Rzymskokatolickiej

Kościół Rzymskokatolicki p.w. Opatrzności Bożej

cmentarz Rzymskokatolicki

Kościół Ewangelicko - Augsburski

cmentarz Ewangelicko - Augsburski

Herb Habsburgów w tympanonie kościoła Ewangelicko - Augsburskiego

ul. Zdrojowa 30 – Willa Moritz

ul. Zdrojowa 30 – Willa Moritz

al. Kościelna 105 – Willa Sanitas

al. Kościelna 105 – Willa Sanitas

ul. Zdrojowa 31 – Willa Anna

ul. Zdrojowa 32 – dawniej sklep u Kobieli

ul. Słoneczna 133a

ul. Szkolna 97 – dawna Gospoda Pod Goruszką

ul. Zdrojowa 138 – budynek Bozewiczów

Glorieta na Wzgórzu Goruszką, poniżej widok na Wzgórze Goruszką

***Kwartal Hrabowski - cmentarz Rzymskokatolicki
(fot. R. Stanclik)***